

LLUÍS ULLOA O L'HISTORIADOR TOTAL

Al 1989 em trobava a Bloomington, Indiana, als Estats Units d'Amèrica, cercant documentació que em permetés escriure una novel·la sobre En Cristòfor Colom i el descobriment, basant-me en la seva possible catalanitat. Fins llavors, només comptava amb quatre nocions vagues sobre el tema. Havia llegit, de molt jove, les *Memòries secretes de Cristòfor Colom*, d'En Miquel Ferrà, una novel·leta de to més literari que històric; el llibre d'En Pere Català i Roca, *Quatre germans Colom, al 1462*, que resseguia els rastres històrics d'aquests germans barcelonins, i la ponència que la Teresa Baqué havia presentat al V Col·loqui d'Estudis Americans de Nordamèrica, intitulada “Noves Dades sobre el Descobridor d'Amèrica a Catalunya (l'Herald *Paine pour Joie*)” i que ella mateixa m'havia tramès als Estats Units, assabentada per un conegut comú que jo preparava un llibre.

La lectura d'aquest petit opuscle, mecanografiat, em va trasbalsar. Per primer cop, la Teresa Baqué anava més enllà de totes les conjectures sobre la catalanitat d'En Colom i, a través de les seves recerques, i de la troballa de nova documentació, demostrava que els Ianyes-Pinçon eren a Catalunya, a l'Empordà i a Pals. I que, en conseqüència, si En Colom els va anar a trobar en algun lloc precís de la geografia hispana, per emportar-se'ls amb ell al Nou Món, només podia haver anat a Pals. I només des d'aquesta vila havien d'haver salpat les tres caravel·les en aquella tan famosa com memorable primera expedició transoceànica.

Jo entenia –perquè m’hi havia trobat per diverses vies– que els noms de les persones es maquillaven i s’arranjaven a gust del consumidor. L’experiència ho demostrava a bastament amb exemples múltiples, com és ara el d’En Llull, a qui es deia Lulio; el d’En Boscà, presentat com a Boscán; els Borja, coneguts encara avui dia com a Borgia o el cas d’En Colom, que ara ens ocupa, escrit com a Colomo, Colombo o Colón. Però el que no acabava de capir és que es pogués fer quelcom semblant amb un topònim i, per si fos poc, després, encara, deslocalitzar-lo i situar-lo en un altre país.

Per això mateix, no em va sorprendre gens que els Ianyes es trobessin a Catalunya, però que haguessin desvirtuat el Pals català per fer-lo passar pel Palos andalús em va semblar d’antuvi una mera prestidigitació, pròpia de la lògica que ara exposava, però invertida: si En Colombo era un Colom, Palos podia ser Pals. Em costava d’acceptar, però si podia confirmar-ne l’evidència, amb proves sòlides i arguments irrefutables, estava convençut que l’estudi de la catalanitat d’En Colom faria un gir copernicà i ajudaria moltíssim a enderrocar el mur de la indiferència general sobre el tema.

Va ser, doncs, mentre cercava els arguments per bastir un discurs que em permetés convèncer la intel·lectualitat i la ciutadania catalana que Palos era en realitat Pals, i que En Colom, a més a més de català, va salpar de les costes de Catalunya, que vaig topar amb un llibre de l’Ulloa, de difícil adjectivació: *El Pre-Descubrimiento Hispano-Catalán de América, en 1477*.

El primer que em va parlar d’aquest investigador peruà va ser el Pare Valentí Serra, pels volts de l’any 75, quan llavors era un novici, al convent dels

caputxins d'Arenys de Mar. Aquella conversa, sempre que parlo de l'Ulloa o d'En Colom, em retorna a la memòria amb una vividesa extrema. En Valentí tenia clar que En Colom era català, que havia lluitat de corsari a les ordres del Rei Renat d'Anjou contra Joan II i que, per aquesta raó, es va haver d'ocultar i canviar el seu nom de Joan per Cristòfor. I m'ho va explicar amb un convenciment tan profund, que vaig pensar que deuria ser veritat i que, per les raons que tots coneixem i que afecten l'estudi del nostre passat, no ho havíem pogut saber. El segon cop me'n va parlar En Josep Maria Pons i Guri, al si de l'Arxiu Històric Fidel Fita, d'Arenys de Mar, del qual ell n'era el director. Quan li vaig dir si havia sentit parlar de la catalanitat d'En Colom em va ensenyar un llibre de l'Ulloa, que ell havia llegit anys enrera, però me'n va desaconsellar la lectura perquè –va dir– aquell home era un sonat.

Però quan jo, a Bloomington, vaig treure d'un prestatge de la Biblioteca de la Universitat d'Indiana el seu llibre sobre el descobriment hispano-català d'Amèrica i el vaig començar a fullejar, la meva percepció sobre l'Ulloa i sobre En Colom van canviar radicalment. Hauria volgut dir que va canviar, sobretot, el meu punt de vista sobre la història en si, però l'estudi de la història de Catalunya i les múltiples xerrades que havia tingut amb En Fèlix Cucurull, així com la deglució d'algunes de les seves obres; i, més tard, les lectures que havia fet abans sobre la personalitat històrica de Jesucrist i la seva adaptació per la censura religiosa del moment, ja m'havien obert la mirada sobre la configuració de la història i com aquesta anava variant en funció dels poders polítics i religiosos que la controlaven.

Per tant, quan vaig topar de morros amb l'Ulloa, totes aquelles lectures es van reactualitzar i desplegar amb molta més força i convenciment. L'Ulloa no era un historiador convencional, com els professors d'història que havia tingut a l'institut de Calella o a la Universitat. I, bo i ser arxiver, tampoc no era un arxiver com En Pons i Guri. L'Ulloa entenia la història, no pas com una *foto finish*, sinó com un ésser o un espai en moviment, on les coses que passaven podien ser ocultades, on es perdien rastres i se n'inventaven d'altres. I fins el més mínim detall s'havia de mirar amb lupa. Analitzava els documents des de múltiples punts de vista i no deixava res a l'atzar. Si una peça del *puzzle* no encaixava, no feia com el comú dels historiadors, que fan com si no la veiessin, sinó que desmuntava tot el que hi havia construït i tornava a començar l'obra i l'estudi de nou, encara que això li suposés un enfrontament obert amb tot el que hi ha establert i tothom que ho defensa.

No era tan sols un home desconfiat o meticulós. Era un erudit eminent. Manegava tanta informació i les seves anàlisis eren tan profundes que arribava a racons on els simples documentalistes o els mers reproductors del discurs dominant no havien arribat mai. I acompanyava la seva escrupolositat historicista amb un discurs narratiu desbordant i directe. Incisiu. Que reflectia els seus dubtes i les seves argumentacions subtils amb un llenguatge ple de força i convicció. I això li donava aquest aire de visionari pels que només havien consultat quatre papers i, encara: se'ls havien cregut a ulls clucs. Vaig quedar com presoner d'aquella ment irradiadora de llum, d'idees noves, de connexions brillants, fruit

de l'estudi exhaustiu i d'una autoexigència intel·lectual com mai no m'havia trobat fins llavors.

Llegia el llibre i el rellegia, sense defallença. A la tercera relectura, la meva companya d'aleshores em va demanar com era que, si ja l'havia llegit, hi tornava. Jo li vaig respondre que no em volia perdre cap de les seves elucubracions. I que, com més el llegís, més incorporaria dins la meva ment els moviments de la seva. Era una simple qüestió d'abducció intel·lectual. Si jo absorbia i feia meus els raonaments de l'Ulla, tenia la ferma convicció que la meva personalitat s'eixamplaria i podria veure amb més nitidesa tot el que hi havia a l'entorn del misteri intencionat d'En Colom, perquè ja ho observaria amb els ulls d'aquell investigador.

Quan al cap de dos anys vaig tornar a casa, em vaig acabar d'adonar del que creia. A Catalunya vaig comprar dos llibres més de l'Ulla: el *Colom Català* i les *Noves proves sobre la catalanitat de Colom*, que, en una edició facsímil, havia reeditat Òmnium Cultural. Eren bons llibres, però tendien ja cap al resum. Quedaven curts al costat de l'altre, que era una joia d'informació, amb un desbordament de dades inexhauribles. Llavors, vaig demanar al meu amic David Stark, que vivia a Bloomington, que em fotocopiés el llibre i com un gran favor, me l'enviés. A partir d'aquí, doncs, el llibres de l'Ulloa han estat al darrere de tot el que he escrit, com una gran mà guiadora, plena de sentit.

Després vaig saber que, per poder seguir més de prop les recerques dels arxius catalans i estar en contacte directe amb els nostres historiadors i arxivers, l'Ulloa s'havia traslladat a Catalunya i instal·lat a Barcelona. Aquí va donar a

conèixer, a l'any 1927, des de l'Ateneu, les seves teories i la majoria de colombistes que he conegut (en Josep Porter, En Josep M. Castellnou, En Català i Roca, En Caius Parellada), són pouades i estructurades a partir dels seus llibres i del seu inesborrable mestratge. Però també va influir en historiadors de professió com En Ricard Carreras Valls i En Ferran Soldevila. Aquest darrer, després de llegir les *Noves proves de la catalanitat de Colom*, va escriure dues ressenyes llarguíssimes a la *Revista de Catalunya* de l'any 28, en què assumia les posicions de l'Ulla i consignava públicament que hi havia un Colom català i un Colombo italià i que el Descobridor d'Amèrica no tenia res a veure amb Gènova. Lamentablement, després de la guerra va haver de polir una mica, per les noves exigències del guió militar, aquelles constatacions. Però, tot i així va aconseguir introduir, amb profusió de detalls, les teories de l'historiador peruà a la *Historia de España* i a la *Història de Catalunya*, que es van editar sota la dictadura.

L'Ulloa va deixar clar que En Colom era català, que s'havia de dir Joan i el seu pare Jaume. Que pertanyia a una família de mercaders i navegants barcelonins. Que havia pertangut al bàndol de la Generalitat en el moment de la Guerra Civil i n'havia estat un cabdill revolucionari reconegut. Que va ser militar, capità i vice-almirall a les ordres del rei Renat. Que tenia escut d'armes amb emblemes netament catalans, que parlava en català i que havia escrit la famosa *Carta* a l'escrivà de Ració, també en català. Que el títol de virrei que va sol·licitar als reis era un càrrec inexistent a Castella i que la seva demanda posava a palès els seu coneixement de les institucions polítiques catalanes i n'evidenciava alhora la seva catalanitat.

En fi, l'Ulloa, amb els seus llibres, amb el seu exemple de probitat extrema, ha estat un mestre de mestres. Un historiador que es va avançar als temps, car va utilitzar disciplines diverses del coneixement, amb una gran desimboltura, per arribar al fons de l'enigma i no es va quedar encallat amb el fetitxisme documental i la credulitat infantil de la majoria de professionals del ram davant dels textos. O, el que és ara molta moda (i que tots hem pogut seguir en les revistes espanyoles que durant aquest any s'han afegit a la commemoració del 5è Centenari de la mort d'En Colom), en una visió descriptivista de l'enigma, apuntant totes les teories, sense deixar-se'n cap, com si la funció de l'historiador fos perpetuar i recrear nèciament la desorientació general, construïda a partir de l'adulteració documental i el genocidi. No, per la Ulloa la història era quelcom molt seriós. La història no era copiar el que tothom deia o els llibres oficials apuntaven. L'Ulloa no copiava, ni justificava la història. La disseccionava, la contrastava, la pensava, la passava pel sedàs de la seva raó, i, finalment, la restaurava. No pas amb adulació submissa o llagotera, sinó amb la dignitat d'un home lliure (per tal com no era –cal dir-ho– ni català, ni espanyol) que només es guia per l'estel invencible de l'amor a la veritat. Més enllà de gàbies. Més enllà d'estats. Més enllà de poltrones. Més enllà de nòmines. Però també més enllà del temps i de l'espai.

I és això el que el fa perdurable. Ha deixat una obra sòlida d'arguments, de proves, d'indicis, de referències, de vies de recerca. Escrita contra la caducitat dels temps i dels homes. Contra les seves pors i les seves servituds. I això és el que fa que l'admiri i el que em motiva, públicament, a donar-li les gràcies per

haver estès el braç en la boira, en la desorientació absoluta i, amb l'índex ferm, haver-nos indicat el camí. El camí de la història. D'una història oculta. Com un Nou Món infinit, submergit, i encara no imaginat.

Ja sé que és una observació molt personal i, potser, fins i tot, arriscada, però per mi l'Ulloa, més que cap psicòleg, místic, terapeuta, polític o antropòleg, ha sigut el que ha assenyalat el camí de la consciència. De la meva consciència, de la nostra consciència. Que, al capdavant, és com dir –perquè, pels humans sense consciència no hi ha vida– que l'Ulloa ha marcat el camí de la Llibertat.

Jordi Bilbeny

21 de Juny del 2006